

נושא העבודה

חוזת אחיד

תאריך: ינואר 2017

העבודה מוגשת בחסות העמותה של

נוער שוחר משפט עברי

חוזת אחיד

מאת

מייסי סמיה

הקדמה אישית

בחרתי בנושא זה מכון שאני חושבת שהחיים שלנו סובבים סביב חוזים אחידים לרוב נניח בחברות גדולות של סלולר או כל טכנולוגיה, אחרת נסיעות בעולם, בנקים למינהם, במקומות אלו החוזים הם חוזים אחידים, ורציתי להעמיק בנושא הזה כדי לדעת האם באמת לכולם זה אותו החוזת ללא אפשרות להקלות וכו'.

סיבה נוספת בגלל שהנושא הזה הוא נושא שלא כל אחד יבחר בו כי לא כל כך יודעים מה הוא אבל ברגע שמבינים ונכנסים לזה הנושא מאוד מעניין (עיניין אותי אישית) כי בראשי לא היה הגיון בו אדם שזקוק לעזרה, או אדם הלא מבין את הכוונה של החוזה מכל סיבה כזו או אחרת יקבל את החוזה האחיד כמו האדם שמבין ויודע על מה חתימתו מתבצעת. אז אמרתי שאני חייבת לבצע את העבודה על הנושא הזה ולהבין האם באמת החוק בא לקראת אנשים אשר יש להם שוני מהשאר בכל צורה שהיא. מעוד סיבה כי אני אוהבת לדעת ולהבין דברים שאני יכולה להיתקל בהם ביום ויום וכמו שכבר אמרתי הנושא של חוזים אחידים זהו נושא הקיים בשגרתנו ואני אוהבת לשלוט בדברים הנוכחים בחיי כרגע.

תוכן העניינים

1	מבוא	פרק ראשון
3	גישת המשפט העיברי לסוגיית חוזה אחיד	פרק שני
8	גישת המשפט הישראלי לסוגיית חוזה אחיד	פרק שלישי

17	השוואה בין משפט ישראלי למשפט העיברי	פרק רביעי
18	סיכום	פרק חמישי
19	ביבליוגרפיה	פרק שישי

מבוא

חוזה אחיד – הסבר ודברי פתיחה

חוזה אחיד הוא חוזה בעל ניסוח אחיד שמיועד להתקשרויות רבות כגון: הסכם בין בנק ללקוח, הסכם התקשרות בין חברת תקשורת לצרכן (עבור שירותי אינטרנט, טלוויזיה, טלפון נייד וטלפון סלולרי), חוזה בין חברת נסיעות למי שרכש ממנה נופש וכן הלאה.

לרוב החוזה נוסח בידי צד אחד או לבקשתו כדי לשמש בהתקשרויות בינו לבין לקוחותיו. החוזה מוצג לרוב ללקוח כמוצר מוגמר שלא ניתן להתמקח עליו וההבדל בינו לבין "חוזה רגיל" בכך שנוסח החוזה ותנאיו, נקבעו מראש על ידי צד אחד, והוא משמש אותו צד ביחסיו עם אנשים רבים, בלתי מסוימים במספרם או בזהותם.

הכללים הרגילים לפירוש חוזים עסקיים חלים גם עליו. מכאן, שחוזה אחיד, ככל חוזה, מתפרש על פי התכלית המונחת ביסודו. תכלית החוזה נקבעת על פי כוונתם המשותפת של הצדדים.

במקרה של חוזה אחיד, התכלית תהיה תכלית מסחרית, המגשימה את ההיגיון הכלכלי – מסחרי, העומד בבסיס החוזה, תוך התחשבות במה שאנשי עסקים הוגנים היו עושים בנסיבות העניין ומעקרון תום הלב. בנוסף, קיימת חזקה כי התוצאה שתושג כאשר האינטרסים בין שני הצדדים מתנגשים, ופרשנות הסעיפים עמומה וניתנת ליותר מפרשנות אחת אזי הפרשנות תהא נגד האינטרס של מנסח החוזה ולמען האינטרסים של הלקוח בהתאם לכלל הנהוג בפסיקה "פרשנות נגד המנסח".

בגלל חוסר איזון מובנה, חוקק חוק החוזים האחידים תשמ"ג 1982 אשר מוקדש כולו לנושא החוזים האחידים. בתחילה חוקק החוק לראשונה בשנת 1964 והגרסה המעודכנת פורסמה בשנת 1982. בסעיף המטרה של החוק, שהוא גם הסעיף הראשון, כתוב: "חוק זה מטרתו להגן על לקוחות מפני תנאים

1

מקפחים בחוזים אחידים כמו כן, חוק זה יצר הקמת "בית דין מיוחד" לחוזים אחידים, אשר בין תפקידיו לאשר, לפי בקשת ספק, כי בחוזה שהספק עתיד להתקשר בו עם לקוחות – אין תנאים מקפחים. בפועל, רוב החוזים האחידים אינם מוגשים לבית הדין לאישור שכן אין חובה להגיש לבית הדין את החוזה לאישור, וזו אופציה בלבד.

בית משפט רשאי לקבוע כי בחוזה אחיד ישנו תנאי שהוא "גרוע", במידה כזו שהתנאי בטל או שיש לשנות את הסעיף, וזאת אף אם כבר נחתם החוזה, ואף אם החלו הצדדים בביצועו. תנאי כזה נקרא "תנאי מקפח בחוזה אחיד", או "תניה מקפחת בחוזה אחיד". על פי הגדרת החוק, תנאי מקפח

הוא תנאי אשר מעניק לספק, הצד החזק, יתרון בלתי הוגן. החוק מגדיר רשימה של תנאים אשר הינם תנאים מקפחים, אולם רשימה זו הינה רשימה פתוחה .

עבודה זו באה לעולם כדי לברר ולדון במהות חוזה אחיד, בתנאים מקפחים ובאפשרות ביטולם.

העבודה תנסה לברר את השאלה המשפטית כיצד ניתן לזהות תנאי מקפח בחוזה אחיד ואיך ניתן

יהא לבטלו?

הנושא שנבחר נכון ומתאים לכל אדם מהשורה שעתיד להיתקל בחייו בחוזים אחידים, מאחר שהם מהווים חלק בלתי נפרד מהחיים הצרכניים . כל צעד בחיינו יחייב חתימה על חוזה אחיד כגון: החוזים מול חברות הסלולר וספקי האינטרנט, וגם את אלו הכרוכים בפתיחת חשבון בנק או בקבלת הלוואה ומשכך, חשוב לחקור ולהעמיק בבירור הנושא.

העבודה תסקור את תכלית ומטרת חוק החוזים האחידים תוך פרשנות סעיפי החוק על רקע הפסיקה בבתי המשפט השונים, תנסה לברר את מעמד החוק לפי המשפט העברי ולבסוף תשווה בין ענפי המשפט הישראלי והעברי.

2

גישת המשפט העברי לסוגיית חוזה אחיד

ידוע כי, לעיתים, יש קושי לאתר את מקורות המשפט העברי, העוסקים בנושא "מודרני" או בנושא אשר לגביו הטרמינולוגיה ההלכתית שונה מזו הנהוגה במשפט בן זמננו. לא פעם, מחייב הדבר עיון ולימוד, השוואה ואנלוגיה, ומי שאינו בן בית במקורות המשפט העברי, חש עצמו כמי שזקוק ליד מכוונת או לסיוע ממי שבקיא, כדי למצוא את אותן מקורות רלבנטיים, לצורך הסוגיה אשר בה הוא עוסק.

ההתעוררות הלאומית שהביאה לשיבת ישראל לארצו, ובמיוחד מן התקופה הסמוכה להקמת מדינת ישראל, מסתמנת מגמה חדשה במחקר הדין העברי.

עם הראות ניצני ריבונות ישראל, החל חלק החוקרים לתת את דעתו על חקירתו ועיבודו המדעיים של הדין העברי תוך מגמה להכינו ולהכשירו לתהליך קליטתו במערכות דין המדינה העברית העתידה לקום. המשימה שחוקרים אלא העמידו לנגד עיניהם, הייתה לעמוד על השתלשלותה והתפתחותה של ההלכה העברית, מראשית הספרות התלמודית ועד ימינו אנו; למיין חומר משפטי רב-ממדים זה באספקלריא ובמינוח הדין המודרני; להסיק מתוך פסקי ההלכה שניתנו בשאלות ממשיות, את העיקרון המשפטי שבהם; ואחרון אחרון, לתהות על המסקנה האחרונה שאליה הגיעה ההלכה העברית בבעיה פלונית המשמשת נשוא החקירה, כדי לדעת כיצד והיכן לגשר בין צרכי ההתרחשויות הכלכליות והחברתיות שבגדרן הוסקה המסקנה (ולעתים קרובות ארוך הוא הזמן בין אותה תקופה לבין ימינו אנו) לבין צרכי התרחשויות תקופתנו אנו.

נדמה שעם תקומת מדינת ישראל והתחדשות חיי המשפט הריבוניים בה, ראויה לטיפול יתר ולתנופה מוגברת מגמה זו במחקר המדעי של המשפט העברי, כי כורח המציאות החדשה היא. הרי בבוא המחוקק הישראלי לצוות חוקים לאזרחי המדינה, מצווה הוא גופו להשתדל ולתת את דעתו על מקורות דינו הלאומי.

3

ואמנם לא אחת נמצא ב'דברי הכנסת' דין ודברים בבעיה מבעיות הדין העברי, תוך כדי דיון בהצעת חוק המובאת בפני בית המחוקקים הישראלי. ואף בתי המשפט, המצווים לשפוט לפי הדין הקיים הנוהג במדינה, מסתייעים מפעם לפעם בגופי הלכות מהדין העברי, אם לשם סיוע והוכחה נוספים, ואם לשם הרחבת היריעה גרידא. הדים אלה הנשמעים ועולים מן הרשויות המחוקקת והשופטת, מטילים על חקירתו המדעית של הדין העברי את משימת החקירה ההיסטורית-דוגמתית של מוסדותיו ועקרונותיו, מראשית התהוותם ועד שלבי התפתחותם

האחרונה, כדי להכשירם, להכניסם ולהעמידם בפני המחוקק והשופט בן ימינו, בבואם לדון בדרך קליטת דין עתיק יומין זה בחייה הלאומיים המתחדשים של מדינת ישראל.

הרב אלי גרופינקל במאמרו מנסה להוכיח שהתפיסה ההלכתית הנכונה היא שהחתימה על חוזה יוצרת חזקה שהחותם היה מודע לכל תנאיו של החוזה

הדין היסודי

הרשב"א בהלכה קובע כי החותם על שטר מתחייב בכל הכתוב בו ואינו יכול לטעון שלא ידע מה כולל השטר. הרשב"א נשאל האם מצב בו החותם חתם על שטר שנכתב בשפה שאינו מבין יכולה להתפרש על גמירות דעת והסכמה לכל תנאי השטר? עונה הרשב"א כי יש תוקף לכל ההתחייבויות הנובעות מן החתימה על השטר מכח שני נימוקים:

- כל שחתם ידו יוצא עליו גובין ממנו וחזקה כיוון שחתם, ידע וקרא!
- אף על פי שאינו יודע מה כתוב בשטר חתם בחתימת ידו שהוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שכתוב בו והרי הוא חייב בכל אותו חיוב

4

כלומר גם כשברור שהחותם לא ידע על מה הוא חותם או כשיש עדים שלא קרא את השטר ליפני חתימתו אזי חתימתו תקפה משום שסמך בדעתו על הסופר וגמר בדעתו להתחייב בכל הכתוב בשטר.

גם לפי **הילכת בת יוסף** וההלכה שנפסקה **בשולחן ערוך** כל החותם בכתב ידו על השטר למרות שהדבר ברור שאינו יודע לקרוא ויש עדים שחתם ולא קרא מכל מקום מתחייב הוא בכל מה

שכתוב בו ודוגמא לכך ניתן בשולחן ערוך למי שטען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן את הכתובה והתנאים- אין שומעים לו.

גם הרמ"א מכריע כך כשעם הארץ בא לגרש ואחר כך טוען שלא הבין מה שהיה כתוב בתנאים או בכתובה אינו נאמן.

גם הריב"ש התייחס לסוגיה זו וקבע כי מדקדקין על לשון השטר ודנים על פי אותו דקדוק.

הרב עובדיה יוסף הכריע בסוגיה זו ולפיה ההלכה היא שטענת אי הבנה בשטר אינה מתקבלת גם במקום שיש לה בסיס.

תנאי מקפח בחוזה אחיד במשפט העיברי

הרשב"א דן במקרה של ויכוח בן בת נשואה לאחיה הבת טוענת שקיבלה מאמה את כל קרקעות המשפחה אבל השטר אבד האחים טוענים שחלק מהקרקעות שלהם. כנגד טענת הבת עומד שטר כתובתה שלפי תוכנו חלק מהקרקעות הם של האחים. מנגד הבת טוענת שהיא לא נתנה דעתה לפירטי שטר הכתובה ומשום כך לא דרשה לשנות את הנוסח.

הרשב"א מזכה את האישה ומנמק כי כלה מתרגשת ולא נותנת דעתה למה שכתוב בכתובה וכיוצא בכך סומכת היא על אחרים.

5

רבי חיים בן בנישתי בעל כנסת הגדולה מחזק את דברי הרשב"א וקובע שאין הפרש בעיקר החיוב והתנאים אלא במצרים ולכן לא הרגישה בכך.

הרשב"א בעצם מחדש עיקרון שלפיו קיימת הבחנה בין מי שהתקשר בהסכם בהייתו במצב נפשי מיוחד שאינו מאפשר לו להתמקד בפרטים לעומת מי שחתם בתנאים רגילים אלו טענות מסוימות שאי הבהנה מתקבלת.

הרב צבי שפיץ כותב כי אם היו כותבים בחוזה סעיפים שאינם קשורים כלל לנושא העסקה או

סעיפים מקפחים והחותם סמך על נאמנות המתרגם הרי שלא נתן החותם אמון למתרגם

להתחייב על דברים בלתי סבירים וכלן אין חתימתו מחייבת אותו על דברים אלו

גם **הרב קאפח והרב שפיץ** מחדשים שהחתימה על גבי השטר אינה מחייבת לגבי סעיפים אין

לצפות שיופיעו בשטר גם אם הם כתובים במפורש.

גם **בעל עמק המשפט** נוטה לחדש שאם כותב החוזה הכניס בו סעיפים בלתי הגיוניים בצורה

קיצונית, ואין בעולם מי שמתנה תנאים שכאלו-החתימה אינה מחייבת את החותם שלא היה מודע

אליהם.

הריא"ז ענזיל דן בשטר ירושה שכתב זקן עיור ובו העביר את הירושה מבניו אל בתו ובעלה

התעורר חשש שמקבלי המתנה החתימו את הזקן על השטר מבלי שידע מה בדיוק כתוב בו.

קובע הריא"ז כי אם מדובר בבעל דין שהוא צד לעסקה אזי אין לראות את החותם על השטר

סומך על מנסח השטר.

הרב **אברהן שרמן** דיין בבית בדין הרבני (בזמנו) דן בהתקשרות של לקוח עם בנק וכותב

שההלכה הכללית שאין לקבל את טענת אי ההבנה אבל רק כשמדובר בצד שלישי שכותב את

השטר אך כאשר צד אחד כותב את השטר והוא בוודאי דאג לאינטרס שלו לא היה בדעתו

להתחייב לכל מה שכתוב בו.

6

לפי גישה זו בהתקשרות עם בנק יכול הלקוח לטעון שלא הבין או שלא ידע כל עוד השטר לא

אושר על ידי המפקח על הבנקים.

חידוש גדול יותר נמצא בפסק הדין של **הרבנים ברוך לוין, אליהו קצנלבוגן, וחיים הרצבג** מבית

הדין לענייני ממונות של הרבנות בירושלים שם היה המעשה כדלקמן:

אלמנה מבוגרת שכרה דירה מכולל. בחוזה השכירות נקבע במפורש שכל התיקונים יחולו על השוכר האלמנה טענה שבעת חתימה החוזה לא ידעה קרוא וכתוב ולכן חתימתה לא פוטרת את המשכיר מלתקן את התיקונים.

הרבנים מקבלים את טענת האלמנה ומפסק הדין עולה שטענת "לא ידעתי על מה חתמתי" עשויה להתקבל לפעמים אפילו כאשר החוזה נמסר לחותם מספר ימים ליפני החתימה כדי שיתיעץ ויעיין בחוזה.

לעיתים גם כאשר התנאי שלגביו טוען החותם "לא ידעתי על מה חתמתי" הוא רגיל וגם כאשר החוזה לא נוסח בידי אחד הצדדים תתקבל טענת החותם שלא היה מודע לתוכן החוזה כך עולה מפסק הדין שיצא מבית הדין הרבני הגדול, מפי הדיינים, **הרב שואל ישראלי, יוסף קפח ומרדכי אליהו**. דעת הרוב קיבלה את טענת הבעל שלא הבין את תקנת רבנו גרשום בכתובה ותקנה זו סותרת את ההלכות של העדה שלו דעת הרוב קבעה שהחתימה על הכתובה מחייבת את החתן רק בנוגע לסכום הכתובה או לתנאים העיקריים. הדיינים מצטטים את הכלל הגדול שהשמיע **הרשב"א** שכל מצב שבו אין אדם מרגיש ולא יודע במה שכתוב בכתובתו אין הדבר מחייבו. המסקנה שגם בת הדין הרבני הגדול חושב כי חתימה על חוזה אחיד שנכתב על ידי צד שלישי, אינה מחייבת בהכרח.

גישת המשפט הישראלי לחוק החוזים האחידים

חוק החוזים האחידים נחקק בישראל בשנת 1964 תשכ"ד והיה הראשון מסוגו בעולם.

באותה עת לא היה מקובל להתערב ביחסים חוזיים אך בישראל החליטה הכנסת כי היא מעניקה לבית המשפט כוח להתערב בתניה מקפחת בחוזה אחיד בגלל חוסר שיווין כלכלי. לצד כח הביטול ניתן כוח אישור מראש לפיו הספק היה רשאי לפנות לבית הדין לחוזים אחידים בבקשה לאשר את החוזה. החוק נועד להגן על הלקוחות מפני תנאים מקפחים בחוזים אחידים.

בשנת 1982 הועברה בכנסת גרסה מתוקנת של החוק ומאז בחודש יולי 2012 התקבל תיקון מס' 4 לחוק ועיקרו של התיקון בהוספת חזקה חדשה לרשימת חזקות הקיפוח המפורטות בסעיף 4 לחוק. ב-8 בדצמבר 2014 התקבל תיקון מס' 5 לחוק החוזים האחידים ושוב הוספה חזקה נוספת בסעיף 4 המהווה קיפוח.

החוק הראשוני קבע כי יוקם "**בית דין**" מיוחד שיעסוק בסוגיה של חוזה אחיד וכאשר יש בעיה בחוזה האחיד כגון: שהוא מקפח או בלתי הוגן כלפי הלקוח אזי החוזה ייבדק על ידי בית הדין ובכוחם לשנות או לבטל את החוזה.

מספר חברי בית הדין לא יעלה על 12 חברים ואב בית הדין וממלא מקומו יהיו שופטים של בית משפט מחוזי שימנה שר המשפטים בהתייעצות עם נשיא בית המשפט העליון. יתר חברי בית הדין ימונו בידי שר המשפטים, ובהם יהיו לפחות שני נציגים של ארגוני צרכנים כהגדרתם בסעיף 31(ג) לחוק הגנת הצרכן, התשמ"א-1981. חברי בית הדין שימונו יהיו בעלי השכלה משפטית או כלכלית, ואולם במותב מסוים לא יותר מחבר אחד שהוא בעל השכלה כלכלית בלבד. מספר החברים שהם עובדי המדינה לא יעלה על שליש מכלל החברים שימנה השר. התקופה בה הם יוכלו לשהות בבית הדין תהיה שלוש שנים. בית הדין לא יהיה קשור בדיני הראיות, פרט לדינים בדבר חסינות עדים ובדבר ראיות חסויות.

לעניין הזמנת עדים וגביית ראיות יהיו לאב בית הדין ולממלא מקומו הסמכויות שיש ליושב ראש ועדת חקירה. בית הדין ידון לפי סדרי דין שהתקין שר המשפטים. באין סדרי דין כאלה ידון בית הדין בדרך הנראית לו מועילה ביותר להכרעה צודקת ומהירה.

בעל דין הרואה עצמו נפגע מהחלטת בית הדין, רשאי לערער עליה לפני בית המשפט העליון תוך ארבעים וחמישה ימים מיום שנודע לו עליה.

בכפוף להוראות סעיף 25 לחוק בתי דין מנהליים, התשנ"ב-1992, פסקי דין והחלטות אחרות של בית הדין לחוזים אחידים, לרבות נוסח חוזים אחידים שאליהם מתייחסים פסקי דין או החלטות כאמור, יפורסמו כדרך שמתפרסמים פסקי דין והחלטות אחרות של בתי המשפט המחוזיים. בית הדין רשאי לפרסם פסקי דין והחלטות שלו בדרכים נוספות שייראו לו מתאימות, לתועלת הציבור.

להלן דוגמאות לחזקות של תנאים מקפחים:

1. תנאי שפוטר את הספק (האדם אשר החוזה האחיד ברשותו) באופן חלקי או מלא מהאחראיות שמוטלת עליו מכוח החוזה.
2. תנאי שמקנה לספק זכות ללא סיבה הגיונית ומוצדקת לבטל, להשעות או לדחות את ביצוע החוזה או לשנות את החיובים המהותיים לפי החוזה.
3. תנאי המתנה לספק את הזכות להעביר את האחריות לצד שלישי.
4. תנאי שמחייב את הלקוח באופן בלתי סביר להזדקק לספק או לאדם אחר (שכביכול אישרו לו) או דבר המגביל את חופש הלקוח להתקשר או לא עם אדם אחר.
5. תנאי ששולל או מגביל זכות העומדת ללקוח על פי דין או המסייג באופן בלתי סביר זכות העומדות לו מכוח החוזה או המתנה אותה במתן הודעה בצורה או תוך זמן בלתי סבירים או דרישה בלתי סבירה אחרת.
6. תנאי השולל או המגביל את זכות הלקוח להשמיע טענות מסוימות בערכאות משפטיות, או הקובע כי כל סכסוך בין הספק והלקוח יידון בבוררות.

תנאים בטלים בחוזה אחיד:

* תנאי בחוזה אחיד השולל או המגביל את זכות הלקוח לפנות לערכאות משפטיות – **בטל**.

* תנאי בחוזה אחיד הפוטר את הספק, באופן מלא או חלקי, מאחריות לנזק גוף או למעשה זדון המוטלת עליו על פי דין – בטל.

ביטול תנאי מקפח בחוזה אחיד:

היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, הממונה על הגנת הצרכן והסחר ההוגן לפי חוק הגנת הצרכן, תשמ"א-1981, כל ארגון לקוחות ורשות ציבורית שנקבעו בתקנות וכן ארגון לקוחות שיאשר שר המשפטים לעניין מסוים, רשאים לבקש מבית הדין לבטל או לשנות תנאי מקפח בחוזה אחיד. המשיבים לבקשה יהיו הספק המתקשר או המתכוון להתקשר בחוזה האחיד, היועץ המשפטי לממשלה, לפי העניין, וכן מי שבית הדין מצא לנכון להזמין כמשיב; כל ארגון יציג של ספקים או כל גורם אחר שהוא בעל עניין בבקשה כאמור רשאי להצטרף כמשיב, ובלבד שבית הדין אישר זאת.

אם מצא בית הדין תנאי שהוא מקפח, יבטל את התנאי או ישנה אותו במידה הנדרשת כדי לבטל את הקיפוח. לאחר שביטל בית הדין תנאי או שינה אותו, יגיש הספק לבית הדין נוסח מתוקן של החוזה האחיד הכולל את הביטול או השינוי שעליו הורה בית הדין, בתוך 21 ימים מהמועד שבו הפכה החלטה לחלוטה. כאשר הספק הגיש נוסח מתוקן כאמור, יבדוק בית הדין אם החוזה שהוגש תוקן בהתאם להחלטתו. כאשר בית הדין ביטל תנאי או שינה אותו, רשאי הוא לתת כל צו להבטחת קיום החלטתו כאמור, ובכלל זה לחייב את הספק להשתמש בנוסח המתוקן של החוזה האחיד, לתקופה שיקבע. דינו לעניין ביצוע הצו ולעניין סעיף 6 לפקודת ביזיון בית משפט, כדין צו שניתן בידי בית משפט בעניין אזרחי.

כאשר ביטל בית הדין תנאי או שינה אותו, יראו את התנאי האמור כבטל או שהתנאי האמור יחול בנוסחו כפי ששונה, לפי העניין –

1. בכל חוזה אחיד אחר שלאתו ספק שבית הדין קבע לגביו כי הוא דומה במהותו לחוזה האחיד

שלגביו ניתנה החלטת בית הדין;

2. בכל חוזה שנכרת על פי החוזה האחיד שלגביו ניתנה החלטת בית הדין או על פי חוזה אחיד

אחר, אף אם נכרת לפני מועד החלטת בית הדין.

ביטול או שינוי כאמור באותו סעיף קטן לא יחולו על חיובים שקוימו על פי החוזה לפני מועד

החלטת בית הדין, בית הדין רשאי לקבוע כי הביטול או השינוי כאמור באותו סעיף קטן יחולו

רק על חוזים שנכרתו לאחר מועד החלטת בית הדין או ממועד אחר שיקבע, ובלבד שלולא

קביעה כאמור תיגרם לספק פגיעה חמורה.

אם מצא בית משפט, בהליך שבין ספקו לקוח, שתנאי הוא מקפח, יבטל את התנאי בחוזה

שביניהם או ישנה אותו במידה הנדרשת כדי לבטל את הקיפוח בהשתמש בסמכותוית חשב

בית המשפט במכלול תנאי החוזה ובנסיבות האחרות, וכן בנסיבות המיוחדות של העניין הנדון

לפניו.נטענה בבית משפט טענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת לפי חוזה אחיד יודיע בית המשפט

על כך ליועץ המשפטי לממשלה.

סמכותו של בית הדין לחוזים אחידים לא תגרע מסמכותו של בית משפט לדון בטענת תנאי

מקפח בחוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד. דיון בבית משפט בטענת תנאי מקפח בחוזה

שנכרת לפי חוזה אחיד, אין בו כדי למנוע מבית הדין לדון באותו חוזה אחיד או בתנאי מתנאיו

מאחר והסמכות הינה מקבילה. אך בית הדין רשאי, אם יראה לנכון בנסיבות העניין, לדחות את

המשך הדיון בפניו עד למתן פסק דין בבית המשפט.

בע"מ. הנתבעת הינה חברה קבלנית המציעה דירות למכירה, ובעת רכישה דירה חותמים

הקונים על "זיכרון דברים" היעוץ המשפטי לממשלה הגיש לבית הדין בקשה לביטול תנאים מקפחים בזיכרון הדברים, בהסכם ובייפוי הכוח שצורף להסכם. חוזה למכר דירה חשוב ומיוחד מאחר ובד"כ זו אחת הרכישות היקרות שמבצע אדם בישראל במהלך חייו.

במסגרת פסק הדין היה על בית הדין להגן על רוכשי הדירות מצד אחד ומצד שני לשמור על האינטרסים של החברה המוכרת. על בית הדין לנהוג באיפוק ובמשנה זהירות כדי לשמור על הגינותם של החוזים ועל מנת להגן על רוכשי דירות מפני קיפוח.

לטענת הנתבעת בשל מורכבות החוזה והמשמעות הכלכלית רוב רוכשי הדירות נעזרים בעורכי

דין המיצגים אותם בזמן ניהול המסע ומתן. עוד טוענת הנתבעת כי יש מצבים שבהתאם להסכמת הצדדים היא מסכימה לערוך שינויים בתנאי החוזה. עד למועד פסק הדין לא נדונו בבית הדין אלא רק בקשות שהגישו חברות קבלניות לאישור החוזה האחיד שבו עשו שימוש. זהו פסק הדין הראשון שמדובר בבקשה שהגיש היועץ המשפטי לממשלה ביוזמתו בהתאם לפרק ד בחוק לביטול תנאים מקפחים בחוזה אחיד.

בית הדין בודק האם יש להחיל את חוק החוזים האחידים על זיכרון דברים וקובע כי מעמדו של זיכרון הדברים הוא כשל חוזה סופי והוא נקבע על סמך מכלול הנסיבות שאיפיו את החתימה על המסמך.

לאחר ניתוח ארוך מחליט בית הדין לאור זאת לפסול סעיפים בחוזה האחיד שפורשו כפוגעים באחריות המוכר. בסופו של פסק הדין קובע בית הדין כי החלטתו לגבי התנאים המקפחים וביטולם יהיה מכאן ואילך ולא יחול אחורנית.

1. בנק בנלאומי הראשון לישראל נ' מפקח על הבנקים ח"א 232\10

בבית המשפט העליון התנהל הליך ח"א 232\10 ובו מצד אחד²

הבנק הבנלאומי הראשון לישראל ומאידך המפקח על הבנקים

תחילתו של ההליך בפניה של המפקח על הבנקים לבית הדין לחוזים אחידים לפסול תנאים מקפחים בחוזה הלוואה סטנדרטי. לטענת הבנק החוזה משמש את הבנק למתן הלוואות במגוון

הקשרים. מרבית הלוואות הניתנות על בסיס חוזה זה משמשות לרכישה או לשיפוץ של נדל"ן, ומובטחות באמצעות נכס מקרקעין. החוזה משמש גם למתן הלוואות נוספות ללקוחות הבנק כגון "הלוואות למטרות עסקיות" ו"הלוואות זכאות מכוח תוכניות סיוע ממשלתיות". משך החזרת הלוואות על ידי הלקוחות משתנה, בין שנים אחדות ועד עשרות שנים. הלקוחות עימם מתקשר הבנק מגוונים חלקם לקוחות פרטיים וחלקם עסקיים. נוסף על נוטלי הלוואות חותמים על החוזה מול הבנק אף הערבים להחזרת הלוואה. החוזה, אם כן, נועד לתת מענה למגוון רחב של עסקאות ולקוחות.

פסק דינו של בית הדין עסק בעשרות סוגיות, מכותרת החוזה ועד אותיותיו הקטנות. במסגרתו ניתן תוקף לרבות מהסכמות הצדדים והשתרע על כ-200 עמודים. למעט במקרים בהם סבר בית הדין כי ההסכמה אינה נותנת מענה מספק לבעיית קיפוח הלקוח. בית הדין, כפי שעולה מפסק הדין, הקפיד על "בחינת רוחב" של החוזה וכאשר סברו חברי המותב כי בפניהם תנאי מקפח שלא עלה בבקשתו של המפקח, העלו את העניין בפני הצדדים, אפשרו להם לטעון לגביו, ופסקו בו.

לבית המשפט העליון הגיעו הצדדים כדי לבחון 4 סוגיות עליהם היו חלוקים לגבי פסיקת בית הדין לחוזים אחידים.

בסופו של יום קבע בית המשפט העליון כי נטילת הלוואה מבנק היא פעולה שכיחה. היא מעמידה את הצדדים לחוזה בסיכון שאין להקל בו ראש. הלקוח מתחייב לפרוע את חובו, והתחייבות זו כובלת אותו, לא פעם על פני שנים ארוכות.

הוא מעמיד נכסים שונים כבטוחה להחזרת חובו . הערבים להלוואה או המתחייבים לשיפוי מתחייבים אף הם, וכפי שראינו היקף חבותם תלוי בחוזה ההלוואה. הבנק אשר "מתפרנס" מהעמדת הלוואות חב חובות אמונים לנזקקים לשירותיו. עם זאת, אין הוא מוסד ללא כוונות ריווח . הוא מעמיד את עצמו בסיכון , ונדרש לנקוט באמצעים שונים על מנת להבטיח שההלוואה שנתן תיפרע. בתוך מציאות מורכבת זו על בית הדין לחוזים אחידים לפלס את דרכו .

לפיכך, העמדתו של חוזה ההלוואה האחיד בו משתמש הבנק למבחנו של בית הדין לחוזים אחידים היא ראויה. אכן, לחוזה זה השפעה על ציבור לקוחות גדול, ולקביעותיו של בית הדין השפעה רחבת היקף על המערכת הבנקאית. בית המשפט העליון שיבח את הצדדים ששימשו צד להליך ושהגיעו להסכמות. המחלוקות שנותרו בין הצדדים התבהרו בפס"ד זה כאשר חלק מהסעיפים שהתגלו כמקפחים בוטלו .

2. יועץ משפטי לממשלה נ' חברת שיכון ופיתוח לישראל בע"מ ח"א 702\06

והצעות לשינוי

במאמר סוקר הכותב את הכשלים שבחור החוזים האחידים ומציג חוסר אפקטיביות והעדר יישום של החלטות בית הדין לחוזים אחידים.

בפרק הראשון של המאמר סוקר הכותב את הסיבות העיקריות להגנה על צרכנים בחוזים אחידים.

בפרק השני שם הכותב דגש על בעיות עיקריות ביישום החוק היום והאם בית הדין לחוזים אחידים אכן יעייל ואחראי על הגשמת החוק.

בפרק השלישי בוחן הכותב את תיקון מספר 3,4 לחוק החוזים האחידים.

בפרק הרבעי מציע הכותב מנגנונים לשיפור ההגנות בחוזים אחידים.

פרק א- חוזים אחידים = חוזים צרכניים

חוזים אחידים הם חלק חשוב וגדול מהשוק הצרכני. חוזים אלו מסדירים תחומים רבים בחיי היום יום: בנקאות, ביטוח, דיור מוגן, בניה, לימודים, תקשורת, תיירות ועוד...

בשוק תחרותי קיימים פערי מידע וצרכנים מתקשים להבחין בין חוזים ומתקשים להבין את השפה הגבוה ולכן המחוקק הישראלי חוקק את חוק החוזים הישראליים כדי להגן על הצרכן שמתקשר בחוזים אחידים

פרק ב- חוק החוזים האחידים קשיים בהשגת מטרת המחוקק:

בית הדין לחוזים אחידים מאשר מראש חוזים אחידים ותוקף האישור הוא ל-5 שנים במהלכן לא ניתן לתקוף את החוזה שאושר בבית משפט או בבית דין בטענה שיש בחוזה תנאי מקפח. תפקידו השני של בית הדין הוא לבטל תנאים מקפחים על ידי פניה של היועץ המשפטי, הממונה על הגנת הצרכן, המועצה הישראלית לצרכנות.

ממחקרים עולה שבמהלך 15 השנים שנבדקו נתקבלו בסה"כ 21 בקשות לאישור חוזה אחיד כלומר מדובר בשתי פניות בשנה הנתונים מצבעים על מספר נמוך מאוד של בקשות לאישור חוזה אחיד ומספר עוד יותר קטן של בקשות לביטול תנאי מקפח הממוצע עומד על פסק דין אחד בשנה המסקנה שגופים ציבוריים וספקים נמנעים מלפנות לבית הדין בגלל סיבות שונות וביניהם עלויות התדיינות בפני בית הדין החלטות בית הדין.

פרק ג- תיקון מספר 3 ותיקון מספר 4 לחוק החוזים האחידים

תיקון מספר 3 לחוק החוזים האחידים נכנס לתוקפו בינואר 2011 ובבסיסו אישור חוזים אחידים וחובת גילוי. התיקון ביקש לצמצם את פערי המידע של הצרכן בהתקשרותו בחוזה אחיד התיקון מנסה לפשט את החוזה ולהפוך אותו לנגיש יותר לצרכן. תיקון מספר 4 לחוק החוזים האחידים דן בבקשות האישור שהגישו ספקים לבית הדין הצעת החוק מבקשת שבית הדין לא יאשר חוזים אחידים אלא יבחן קיום של תנאים מקפחים

פרק ד- הצעות לקידום ההגינות בחוזים אחידים

המאמר מפרט יישום לקוי של החוק הגשת בקשות לאישור ולביטול חוזים אחידים נמוכה מאוד ולכן מציע כותב המאמר פיתרונות שיקדמו את תחום החוזים האחידים. הפתרון הראשון שמוצא הוא שינוי מודל החוזה האחיד ממודל חד צדדי למודל דו צדדי כלומר לא יהי צד אחד שינסח את החוזה והצרכן לא יסבול מנחיתות מול הספק. פיתרון נוסף שמציע הוא פירסום חזקות קיפוח בהתאם לענפים מסוימים. בנספח למדריכי השימוש ניתן יהיה למצוא דוגמאות לתנאים אשר שימשו עסקים בחוזים צרכניים. פיתרון שלישי צירוף ספקים להליכים בבית הדין לדוגמא אם מדובר בתחום התיירות יש לקבוע עקרונית כי בבית הדין לחוזים אחידים יהיו הספקים מהתחום. לסיכום הפיתרונות שמוצעים במאמר לא יצאו אל הפועל ללא חקיקה וללא פעילות של ההמשלה שתספק הגנה הולמת לצרכן.

3. לירן.מ. "מגעים אל השוקת אך לא שותים" חוקים ה' 2013 59-97

השוואה בין הדין העברי לישראלי

עולה מדין תורה כי הסעד המוענק למתקשר בחוזה הטוען שחתם מבלי להבין את פירטי ההסכם רחב יותר מהחוק הישראלי. דין תורה מאפשר קבלתה של טענה המוזכרת לעייל לא רק בחוזה אחיד אלא גם בחוזה בין שני אנשים מסוימים.

חוק החוזים האחידים מטפל בעיקר בתנאי מקפח ובביטולו של תנאי כזה בחוזה אחיד שמעניק יתרון בלתי הוגן לאחד הצדדים לחוזה. לעומת זאת דין תורה מעניק הגנה רחבה יותר לטוען שלא ידע על מה חתם. טענה זו עשויה להתקבל, בהתאם לנסיבות, אף בנוגע לתנאים שלא מוגדרים כתנאים מקפחים כמו התנאי השולל מן הבעל את הזכות לגרש את אשתו בעל כורחה

לאחר שעשיתי את העבודה אני יכולה לאמת כמה דברים שהיו בראשי עוד בתחילתה. הרי אמרתי שלא היה לי נשמע כי אין אפשרות לבטל, או לאכוף, את החוק של החוזים אחידים בשביל אנשים אשר קיימת להם בעיה בהבנת החוזה, ואני רואה כי יש מקומות (כאשר באמת יש צורך והצדקה) בהם הלקוחות\אנחנו, מקבלים את העזרה לה אנו נזקקים. עם זאת שמחתי לעסוק בעבודה זו כי היא באה לידי ביטוי בחיי היום יום שלי עוד החודש כשראיתי חוזה עם חברת סלולר שעשינו ושמחתי לבוא ולהסביר למשפחתי על זה שהחוזה שחתמנו עליו כרגע זהו חוזה אחיד לכל אדם ואדם ללא שוני. ראיתי שישנו שוני בין המשפט העיברי למשפט הישראלי, בו המשפט העיברי בא יותר לקראת אנשים אשר אין להם ידע על חתימתם, ואילו במשפט הישראלי זה יותר מצומצם ופחות מתחשב.

רשימה ביבליוגרפית

חקיקה:

חוק החוזים האחידים התשמ"ב-1981

פסיקה:

בג"צ

ח"א 232\10 בנק בנלאומי נ' מפקח על הבנקים

בית דין לחוזים

ח"א 702\06 יועץ משפטי לממשלה נ' חברת שיכון ופיתוח לישראל בע"מ

מאמרים:

לירן. מ, "מגיעים אל השוקת אך לא שותים", חוקים ה' 2013 59-97

מקורות המשפט העברי:

- החזקה במשפט העברי, ד"ר זרח ורהפטיג, הוצאת ירושלים תשר"ד
- המשפט העברי, תולדותיו, מקורותיו ועקרונותיו מהדורה 3, ספרו של פרופסור ושופט מנחם אילון, הוצאת ירושלים תשמ"ח
- חוק לישראל, בעריכת פרופסור נחום רקובר הוצאת ירושלים תשנ"ב 1991
- מקורות המשפט העברי תקנות הדין ופסיקת בתי הדין הרבניים בישראל, פרופסור אלאב שחטמן, הוצאת ירושלים תשמ"ח 1988
- "משפטי ארץ-טענות וראיות", מאמר הרב אלי גרונפיקל, "עופרה תשס"ד